

Zdeněk Kárník: **Československo v éře První republiky (1918–1938). Díl první – Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929)**. Nakladatelství Libri, Praha 2000, 576 s. **Díl druhý – Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)**. Nakladatelství Libri, Praha 2002, 580 s. **Díl třetí – O přežití a o život (1936–1938)**. Nakladatelství Libri, Praha 2003, 804 s.

Rozsáhlá trilogie z pera profesora Filozofické fakulty na Karlově univerzitě Zdeňka Kárníka je vedle publikací Antonína Klimka a revidované starší práce Věry Olivové prvním soudobým pokusem o syntetický výklad dějin první republiky. Jednotlivé díly vznikly jako součást projektu nakladatelství Libri nazvaného „Dějiny českých zemí“. Hlavní idea této ediční řady spočívá ve čtenářsky atraktivním a přitom fundovaném zpracování historického vývoje českých zemí od formování prvních státních útvarů na našem území až po současnost. Autor tudíž úmyslně, v duchu ediční koncepce, rezignoval například na tradiční poznámkový aparát či na uvozující bibliografický vstup. Po stránce obsahové je zřetelná snaha po co nejširším záběru, který nereflektuje pouze politické, hospodářské a sociální dějiny, ale přiměřeně pojednává i o náboženských otázkách, vědě a kultuře, sportu, dobovém myšlení, společenském životě či o dějinách všedního dne.

První díl autor rozčlenil do tří chronologických úseků: léta 1918–1921 nazval založením státu, následující etapa dovedená do roku 1924 je obdobím překonání krize a nastoupení cesty hospodářského, sociálního a kulturního rozmachu a zbývající léta označil za zlatou éru první republiky.

Ve svém „prvním příběhu“ představuje čtenářům zásadní okamžiky vzniku samostatné republiky, co mu předcházelo a jakou reakci vyvolal, věnuje pozornost vytváření a konsolidaci nového politického systému a jeho vládním a stranickopolitickým elitám, parlamentním i komunálním volbám, československé zahraniční politice a procesu začleňování státu do geopolitického rámce neklidné Evropy. Následují pasáže o postupném rozmachu ekonomiky státu od poválečného rozvratu ke konjunktuře konce 20. let, o měnovém systému, pozemkové refor-

mě, hospodářských elitách, sociální politice státu, dělnickém hnutí. Svě místo ve výkladu má i poměrně podrobný rozbor správního systému, vytváření nových státních institucí, reorganizace státního aparátu, tedy administrativy, policie, četnictva a armády.

Obsáhlá kapitola je zaměřena na demografickou analýzu Československa. Nabízí široké spektrum náhledů a srovnání počtu, vývoje a skladby obyvatelstva, autor si všímá procesu urbanizace, vývoje sociálního postavení jednotlivých vrstev obyvatelstva, konstituce střední třídy. První svazek uzavírají pasáže o mediální sféře (film, rozhlas, novinách), vědních disciplínách (především humanitních), školství, tělovýchově, sportu, turismu, skautingu nebo trampingu, opomenut nezůstal ani vztah státu a církve a problematika protináboženských a protikatolických nálad.

Druhý díl pokrývá období první poloviny třicátých let, tedy dobu poznamenanou mohutnou hospodářskou krizí a počínajícím rozkladem evropského mírového systému. Autor rozebírá všeobecnou hospodářskou krizi a její dopad na Československo, resp. na jeho jednotlivé země a regiony. Zvlášť se věnuje projevům krize v bankovníctví, průmyslu, zemědělství, hodnotí sérii vládních protikrizových opatření, všímá si rostoucího sociálního napětí, nezaměstnanosti, stávkového hnutí.

Tenze v hospodářské sféře vyvolaly posuny v politickém spektru. Na jedné straně krystalizují demokratické politické strany – agrárníci, živnostníci, lidovci, národní socialisté, národní demokraté a sociální demokraté –, na straně druhé zesilují hlasy extremistických skupin – německých nacistů a československých fašistů a komunistů, proti kterým „autoritativní demokracie“ vystupuje sérií represivních opatření. Autor sleduje vývoj jednotlivých českých, slovenských a německých stranických subjektů, všímá si systému přidružených odborných, zájmových a kulturních organizací a sdružení, prohlubujících se politicko-ekonomických vazeb.

V celospolečenském kontextu se hospodářská krize odrazila ve vzedmutí národnostních vášní, které znamenaly přímé ohrožení životaschopnosti Československa. Dosud panující křehká rovnováha je zasažena odstředivými tendencemi menších národů a národnostních menšin.

Na pořadu dne je otázka vztahu ke Slovensku, ke slovenskému národu a Hlinkově slovenské ľudové straně, stejně tak jako řešení vztahu k Němcům, což je nutno chápat v celoevropském kontextu, problém Henleinových nacionalistů, zapojení německých politických stran do vlády. Napětí se stupňuje i mezi československými Poláky na Ostravsku a Těšínsku, slibované autonomie se dožaduje Podkarpatská Rus.

Druhá polovina svazku začíná pohledem za hranice Československa na měnicí se Evropu, kde je patrná zvyšující se nervozita v mezinárodních vztazích, díky níž se pozvolna hrouť versailleské uspořádání starého kontinentu. Sledujeme situaci v ohniscích budoucí světové války v Německu, Itálii a Japonsku, vývoj u našich sousedů Maďarska, Rakouska a Polska, stabilizaci systému v Sovětském svazu a diplomaticky se stále od sebe vzdalující velmoci Francii a Velkou Británií. S „novou Evropou“ souvisí i proměna československé zahraniční politiky. Ve zcela nových dimenzích se ocitá naše diplomacie ve vztahu k Německu a Sovětskému svazu, dramatickými proměnami si prochází i malodohodový vojensko-politický blok.

V polovině 30. let se ekonomika státu začíná pozvolna dostávat z krize. Autor nejdříve nabízí srovnání s ostatními státy a poté se obrací ke specifickým československého hospodářského znovuzrození. Věnuje se hlavním rysům vývoje průmyslové výroby, změnám ve struktuře průmyslových odvětví, rozmachu automobilové dopravy a jiných perspektivních odvětví, otázce zemědělství a zahraničního obchodu. Nechybí ani ohlédnutí za sociálním postavením dělnictva a rolnictva.

Rokem 1935, rokem posledních československých parlamentních voleb a rokem zvolení Edvarda Beneše Masarykovým nástupcem, autor tento svazek uzavírá. Mapuje politickou i demografickou situaci před volbami, hodnotí výsledky voleb, úspěchy a prohry jednotlivých stran, porovnává je s předešlými volbami, zaznamenává rozdíly v regionech a městech (včetně Slovenska a Podkarpatské Rusi) a všímá si volebních osudů krajních politických subjektů. Poslední slova pak patří povolebním vyjednáváním, sestavování vlád a jejich krizím a nakonec volbě hlavy státu.

Třetí svazek nejdříve kompletuje obraz společnosti 30. let pasáží věnovanou jednotlivým kategoriím středních vrstev a jejich úloze v pokusech řešit hospodářskou, sociální a poli-

tickou krizi, na kterou navazuje kapitola o specifikách hospodářské krize v pohraničních oblastech Československa, politice Sudetoněmecké strany a reakcích vlády na ní.

Tímto se autor dostal na práh roku 1938, který znamenal epilog první republiky. Svě čtenáře postupně seznamuje s přípravami Československa a jeho armády na obranu vlasti před zahraničním i vnitřním nepřítelem, s budováním systému pohraničních pevností, reorganizací armády i vstupu vojenských špiček do společenské elity. Vlastní popis osudových měsíců republiky rozčlenil na tři chronologické úseky: od anšlusu Rakouska do první mobilizace v květnu 1938 naplněného zápolení vládní koalice s henleinovci, přes stupňující se tlak Německa i západních demokracií, misi lorda Runcimana a demisi Hodžovy vlády v září až k poslednímu demnu první republiky a přijetí mnichovské dohody. Důsledky vzniku druhé republiky na poli státoprávním, politickém, demografickém i ekonomickém vyprávění o dvacetiletí trvání samostatné republiky definitivně končí.

Aby dlo dostálo poslání jakési „všeobecné příručky“, vyplňují poslední svazek obsáhlé kapitoly věnované české, německé a slovenské vědě, školství a umění. Začínají přehledem a vývojem přírodních a technických věd, technik a technologií, které našly uplatnění v jednotlivých oborech průmyslu a zemědělství (spadá sem mimo jiné i oblast medicíny, potažmo systému zdravotnictví), stejně pozornosti se dostává oblasti humanitní a problematice školství na všech úrovních. Kapitoly o umění postupně představují krásnou literaturu, film, divadlo, operu, balet, hudbu, výtvarné umění, architekturu, stavebnictví, ale i proměny životního stylu prvorepublikových občanů.

Závěrečné přílohy přinášejí přehled posledních vlád Rakouska a Uherska včetně společných ministrů zahraničí a války, složení jednotlivých vlád první (listopad 1918-říjen 1938) a druhé republiky (říjen-prosinec 1938) včetně autonomních vlád Slovenska a Podkarpatské Rusi, dále přehled vybraných diplomatických styků Československé republiky, šéfů diplomatických misí a fungujících zastupitelských úřadů do října 1938. Průběh a výsledky pozemkové reformy jsou dokumentovány na vybraných příkladech nejvýznamnějších aristokratických a církevních vlastníků půdy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, které doplňuje výčet nově nabytého pozemkového vlastnictví státu, měst a institucí. Soupis pou-

žitých pramenů a literatury není detailním souhrnem všech zdrojů, které autor vytěžil, nýbrž představuje nejdůležitější a čtenářům k dalšímu studiu doporučená díla. Celou trilogii pak propojuje jmenný rejstřík.

Kárníkova čtivá, celkově vyvážená práce je velmi užitečným a do značné míry novátorským počinem, který dodá nejen zainteresované veřejnosti, ale i odborníkům pevnou půdu pod nohama při jejich toulkách dějinami dvou desítek let trvání meziválečného Československa. Pojmutí fenoménu první republiky v širokých souvislostech, snaha o co největší míru objektivitu, zakom-

ponování nejnovějších poznatků, to vše činí knihu ojedinělou a hodnotnou. Její velkou předností je rovněž nepředpojatost při analýze česko-slovenských a česko-německých vztahů, jejich utváření, střetů a proměn ve všech sférách života společnosti. Serióznost nakladatelského přístupu dokládá kvalitní grafická úprava a poměrně bohatý doprovodný obrazový materiál. I přes rozsah téměř dvou tisíců stran však není tato práce zdaleka dokonalá a vyčerpávající, jak sám autor v závěrečném rozloučení s knihou a čtenáři přiznává, a tak některá fakta a události zůstávají i nadále zahaleny rouškou tajemství.

Aleš Vyskočil